

JEAN RACINE

DOOR JOHANNES TIELROOY

I. KARAKTER

HOEWEL het Racine-jaar 1939 tevens het jaar van nog andere gebeurtenissen is, die eenige kans hebben de gemoederen meer bezig te houden dan de driehonderdste geboortedag van een dichter, vind ik in dezen feestdag — het woord klinkt thans nogal ironisch — toch aanleiding om hier uitvoerig te onderzoeken, wat Racine nog voor ons zijn kan. Het wordt in Frankrijk zelf te weinig gedaan. Er wordt daar te lande veel over hem geschreven, maar de strijd rondom hem, die een honderd jaar geleden, in de dagen van de romantiek, zoo hevig geweest is, een strijd die meebracht dat de eenen hem op de aanklacht van eentonigen dreun en gemaakte plechtigheid voor een „vieille perruque” plachten uit te maken, terwijl de anderen, de klassiek-gezinden, hem tegen de klippen op imiteerden, die strijd heeft uit: men waardeert hem nu weer op de van ouds bekende gronden, en vraagt zich maar zelden af, of die gronden ook voor ons nog gelden.

In Nederland vraagt men zich die dingen in het geheel niet af; een onderzoek naar de waarde van Racine is aldaar bij mijn weten nog nooit ondernomen. Nederland geniet van Shakespeare, het leert van Goethe en respecteert hem, maar van Frankrijk bepaalt het er zich toe, te zeggen dat dit land geen enkelen zoo grooten schrijver bezit. Zou men er niet eens nagaan of dit eigenlijk juist is? Wat is in dezen grootheid? Zoo de meerderheid van Goethe en Shakespeare erkend moet worden, zou dan toch niet bij Racine iets worden aangetroffen, wat noch de een noch de andere in die mate heeft? Het zijn zulke vragen, waarop het hier volgende bestemd is, middellijk of rechtstreeks antwoord te geven.

De levensgeschiedenis van Racine stelt teleur. Het is altijd boeiend een mensch te zien leven. Maar meer dan boeiend, ja geestdriftverwekkend, is het, een karakter de jaren door aan zichzelf gelijk te zien blijven, te ontwaren hoe gevoelens steeds zuiverder en dieper, steeds vruchtbaarder worden voor anderen, in een gedachtenleven door te dringen waarin wij ons tegelijkertijd thuis en een bevoordeeld gast gevoelen. Het leven van Racine boeit. Geestdrift verwekt het niet.

JOHANNES TIELROOY

In den tijd van Lodewijk XIII en Richelieu, van Huygens, Hooft en Frederik Hendrik, in den tijd van de slappe witte kragen op mannenschouders, van de fijne snorren-met-sik, drie jaar na den triumpf van *Le Cid*, in 1639 kortom, nu driehonderd jaar geleden, werd, op 21 December waarschijnlijk, Jean Racine geboren. Zijn geboorteplaats was het minuscule stadje La Ferté-Milon, dat ten N.O. van Parijs is gelegen. Zijn familie was daar sinds eeuwen gevestigd en zijn vader was er griffier bij een staatskantoor voor zoutbelasting: eervolle betrekking van de soort die den bekleeder het recht gaf zich adellijk te noemen. Noch dien vader, noch zijn moeder heeft Jean Racine lang gehouden; hij was nog heel jong toen hij wees werd, en zijn grootmoeder voedde hem op. In het mooie kathedraalstadje Beauvais, ten N. van Parijs, ging hij vier jaar op een middelbare school — dat was van 1651 tot '55 — daarna drie jaar in Port-Royal en eindelijk nog korten tijd te Parijs, op het collège d'Harcourt. Zoo was hij in 1658, op zijn negentiende jaar dus, voldoende geestelijk en zedelijk bewerkt om aan zichzelf en aan de verder vormende kracht van een beroep te worden overgelaten.

Men had hem in Port-Royal meer geleerd dan op middelbare scholen gebruik was, Grieksch o.a.; en de moraal die men hem er had bijgebracht onderscheidde zich van de jezuiten-moraal die de andere scholen onderwezen, door groote gestrengheid. Port-Royal was een klooster in het dal van Chevreuse, ten Z.W. van Parijs: Racine heeft, zooals men ziet, de jaren van zijn rijping rondom Parijs, in het lieflijke, boschrijke, zachtglooiende Ile-de-France doorgebracht. In Port-Royal woonden de voornaamste woordvoerders van het jansenisme: theologen die bij velen gehaat en gevreesd, maar bij vele anderen ook zeer geliefd waren, en die eigenlijk iedereen, hetzij vriend of vijand, achtte. Zekere Arnauld, bijgenaamd de groote Arnauld, was de meest bekende. Men ontwaart, ondanks de uitleggingen van b.v. Sainte-Beuve, van hieruit niet goed, waarin hun schrikwekkendheid bestond, noch hun exceptioneele verdienste, en als men verneemt dat Arnauld professor was aan de Sorbonne, dat hij en de zijnen zeer nauwkeurige gegevens meenden te kennen aangaande den aard van den menschelijken vrijen wil en dien van de genade, kan men — kan ik althans — moeilijk deze gedachten onderdrukken: dat er reeds vele professoren aan de Sorbonne zijn geweest; dat de Sorbonne toenmaals een bolwerk was van steile theologie; dat voor discussie vatbare begrippen als „vrije wil” en „genade” in geen geval aanleiding behoorden te zijn tot toorn des geestes — als Arnauld soms bezielde — noch tot excommunicatie en verwoesting van onroerend goed — als waarvan hij en de zijnen slachtoffer werden. Waarom deze lieden zoo belangrijk werden gevonden, en waarom men ze zoo vervolgde, is eigenlijk niet geheel duidelijk.

JEAN RACINE

Dat wil zeggen, men weet wel, welke redenen de tijdgenooten lieten gelden. Maar waarom deden ze dat? Een vraag, intusschen, die lateren weer ten aanzien van onze redenen zullen stellen.

Ook Racine heeft deze moralisten voor groot gehouden en de jezùieten heeft hij beschouwd als vijanden van het mensdóm. De geest der jansenisten heeft ondanks al zijn verzet den zijnen duurzaam doortrokken en gekleurd, en tegen het eind van zijn leven heeft hij te kennen gegeven dat hij na zijn overlijden wenschte neergelegd te worden aan het voeteneinde van het graf van den medicus en moralist Hamon, van wien hij les had gehad in Port-Royal. Er zijn óók groote schrijvers die zelf weten, wat te denken van genade en vrijen wil, zelf hun moraal bepalen en tot over het graf heen op eenzaamheid gesteld zijn.

Na zijn schooltijd is Racine gedichten beginnen te schrijven. Tegelijk werkte hij, als opzichter naar het schijnt, bij de restauratie van een kasteel. Dat bood geen uitzicht, en men zou hem daarom maar de wijdingen laten geven; hij had een oom te Uzès, die vicaris-generaal was en die hem ertoe kon opleiden. Zoo heeft hij vrijwel werkloos een jaar of twee in dat Provençaalsche stadje doorgebracht. Het ligt niet ver van Nîmes, niet ver ook van de zee. De vrouwen zijn er sprekend van aanschijn, vurig van gemoed en van geest; haar temperament beheerscht haar. Ze beleven er liefdesdrama's, heviger dan die Racine in het gematigde en redelijke Ile-de-France zal hebben leeren kennen. Men vindt er het een en ander over in particuliere brieven die van hem uit dien tijd bewaard zijn gebleven. Men begrijpt dat het den lateren schepper van Hermione geïnteresseerd heeft.

Racine heeft in die eerste jaren van volwassen leven goede vrienden gemaakt. In 1662 onverrichterzake uit Uzès te Parijs teruggekeerd, maakte hij daar o.a. kennis met La Fontaine en Boileau, de eerste achttien jaar ouder dan hij, de ander ongeveer van zijn leeftijd. Vroolijke en veelszins vrij denkende menschen, zij het ook dat hun vrije gedachten zich niet altijd openlijk konden uiten; goed bevriend ook met comediespelers en -speelsters. Racine krijgt geld voor zijn gedichten, zit in taveernen, bemint min of meer lichte vrouwen: het een al even gruwelijk in de oogen van Port-Royal als het ander. Maar de opinie van Port-Royal is in die dagen de laatste van zijn zorgen; althans dat meent hij. . . .

Niet slechts uit zijn dichtwerk trekt Racine inkomsten; hij verwerft ook, naar de gewoonte van dien tijd, drie winstgevende en tot geen enkelen arbeid verplichtende priorschappen. Zoo werd men toentertijd geholpen, als men een heer van stand en een

intellectueel was. Geen middel, overigens, om de jansenisten met zich te verzoenen!

Dezen betoonen zich dan ook zeer verontrust. Een hunner, zijn tante Agnès de Sainte-Thècle, bezweert hem „deernis te hebben met zijn ziel, tot zijn binnenste in te keeren, om aldaar ernstig te overwegen, in welk een afgrond hij zich gestort heeft”. Racine legt den brief van tante naast zich neer, zet zich weer aan het lezen van Grieksche treurspelen, aan het bestudeeren van het Italiaansch, dat de taal bij uitstek is voor het intellectueele en artistieke leven van die dagen, en bevindt zich heel wel in zijn afgrond. Hij schrijft *La Thébaïde* en laat dit treurspel opvoeren in het Théâtre du Palais-Royal, op 20 Juni 1664. Anderhalf jaar later volgt de opvoering van zijn *Alexandre le Grand*. Maar nu worden de jansenisten werkelijk te driest. Zekere Nicole, leeraar aan Port-Royal, permitteert zich in een geschrift dat hij *Hérésies Imaginaires* noemt, te beweren dat het beroep van roman- en tooneelschrijver, hetwelk bij weldenkende menschen reeds niet zeer gezien is, bovendien „horrible” moet heeten naar de beginselen van den christelijken godsdienst en de regels van het evangelie. Een „romanmaker” en een tooneeldichter is „een openbaar gifmenger, niet voor de lichamen, maar voor de zielen der geloovigen”. Het is moeilijk, dit over te schrijven zonder opnieuw de verontwaardiging te gevoelen, die ons ook nu nog telkens bevangt, wanneer wij pedagogen, journalisten, overheidspersonen in de scheppingen van kunstenaars met welgevallen naar immoreele elementen zien zoeken. Ook Racine was verontwaardigd. Helaas moet weliswaar aangenomen worden — het vervolg van de geschiedenis heeft het bewezen — dat zijn verontwaardiging meer uit een choleriche opwelling van gekwetste ijdelheid voortkwam, dan uit een weloverwogen overtuiging; wij moeten toegeven dat zij schuldelloozer zou geweest zijn, wanneer Racine geweten had hoezeer hij gelijk had, en dat ze dus, nu hij dit niet tenvolle wist, wel een weinig brutaal was in haar uiting. Maar toch doet ze mij althans weldadig aan, en tot de deugdzame meewarigheid waarmede ze gewoonlijk door biografen wordt besproken, verklaar ik me niet in staat. „Wij vinden het niet vreemd,” schrijft hij in een openbaren brief, „dat gij de dichters verdoemt; gij verdoemt nog wel andere menschen. Wat ons verbaast, is dat gij het publiek verhinderen wilt hen te eeren. Och, geachte heer, bepaal u er toch toe, rangen in de andere wereld toe te kennen, maar regel niet de belooningen hier op aarde. Gij hebt deze wereld sinds lang verlaten; laat haar oordeelen over hetgeen haar aangaat. Beklaag haar desgewenscht, van nietigheden te houden en hen die ze vervaardigen, te achten, maar benijd dezen niet de geringe eerbewijzen waar gijzelf van hebt afgezien.” Vervolgens herinnert hij de jansenisten eraan dat hun eigen vriend De Saci den tooneelschrijver Terentius vertaald heeft. „Zoo

JEAN RACINE
Naar een schilderij in het Museum te Langres
(schilder onbekend)

zijt gij zelf tot den rang van gifmengers vervallen". En aan het einde vraagt hij wat men dan zou moeten lezen, als romans en tooneelstukken verboden zijn. Soms hun eigen geschriften? „Wacht u er toch voor te meenen dat ze even aardig zijn als de *Lettres Provinciales*: dat zou een zonderlinge inbeelding zijn. Ik zie wel dat ge dien schrijftrant wilt nabootsen en de opgewektheid van den heer Pascal is uw partij dan ook meer ten goede gekomen, dan al de ernst van den heer Arnauld. Maar deze opgewektheid ligt in het geheel niet in uw karakter. . . . Zoekt het dus maar in het ernstige genre. Vult uw brieven met lange en geleerde perioden. Haalt de kerkvaders aan. Neemt dikwijls uw toevlucht tot scheldwoorden en bijna steeds tot antithesen. Op dien stijl zijt ge aange-
wezen. Laat ieder zijn roeping volgen.”

Men treft hier wendingen aan die later bij Voltaire teruggevonden zullen worden. En al moet dan niet vergeten worden dat Voltaire beter wist wat hij deed, dat er bij Racine eerder sprake is van humeur dan van overtuiging, toch doet dit geestig tekeer-
gaan tegen aanmatigende moralisten aangenaam aan: het blijkbaar onuitroeibaar genus verdient wel dat het tenminste af en toe op zijn nummer wordt gezet. Ondertusschen leefde de jonge schrijver voorloopig naar eigen aard voort. Port-Royal of geen Port-Royal, hij liet een aantal vroolijke vrouwen toe in zijn leven, en zij lieten hem toe, al was hij dikwijls de eenige niet. Zoo vrijde hij met de vrouw van den acteur Du Parc en later met die van den acteur Champmeslé. En hij schreef de reeks werken waardoor hij onsterfelijk zou worden. Het waren *Andromaque*, in 1667, *Britannicus* (1669), *Bérénice* (1670), *Bajazet* (1672), *Mithridate* (1673), *Iphigénie* (1674), en *Phèdre* (1677). Racine triumphans — dat is de jonge, slanke, welgekleede man, die als dichter van overwinning tot overwinning gaat, die met schoone vrouwen het leven geniet zooals het blijkbaar de bedoeling is dat het wordt genoten (een eventueele Nederlandsche Arnauld zij gerust: de echtgenooten dier vrouwen wisten zich schadeloos te stellen), wiens maatschappelijke en artistieke reputatie met iederen dag stijgt. In 1673, dus als hij 34 jaar is, wordt hij lid van de Académie française en een jaar later — weer zonder verplichting tot arbeid — rijksbetaalmeester te Moulins, waardoor hij meteen nu ook persoonlijk in den adelstand is verheven. Een schare van uitgelezen kenners omgeeft hem; door den besten criticus van zijn tijd, zijn vriend Boileau, wordt hij hoogelijk geprezen. De koning laat hem toe aan het hof, en geeft blijk van zijn welgevallen.

Waarom heeft dit een einde genomen? Waarom heeft Racine na zijn 38ste jaar — zijn 38ste! een van de jaren zijner jeugd nog, toen hij dus nog niet op de helft van zijn mondig leven was gekomen — het kunstenaarsleven verlaten om vervolgens — en het

JEAN RACINE

zou nog 22 jaar zijn! — te leven, te spreken, bijna steeds te schrijven als een deugdzaam burger en vader, als een eng moralist, als een . . . jansenistisch prediker? Er is hier een breuk in de psychologische lijn, een contrast, een misschien onoplosbaar raadsel.

Het is niet dit tweevoudige in zijn karakter, dat mij altijd een weinig teleurgesteld heeft. Tenslotte is iets dubbels in zoo menig karakter aanwezig en wellicht is bovendien bij Racine het dubbele tendeele maar schijn. Iets van den jansenist moet van nature in hem aanwezig geweest zijn, en wanneer men hem in zijn jeugd beschreven ziet als „railleur, inquiet, jaloux et voluptueux”, begrijpt men wel dat zijn bestrijding van het jansenisme geen definitieve breuk daarmee behoefde te beteekenen: spotzucht, eigenliefde, onrust kunnen hem ertoe hebben verleid. Alleen, de kunstenaarsaard, die in wezen altijd de verwoede vijand is van ieder moralisme, was in hem óók aanwezig! Men kan niet zeggen dat één van beide zijn „ware aard” was: zij waren beide steeds aanwezig, maar eerst overheerschte de kunstenaar in hem, daarna de moralist. Verder gaat de „dubbelheid” niet: het is echter al ver genoeg, het is te ver. De mogelijkheid van eensgezindheid met de jansenisten zal ik in het geval Racine altijd betreuren. Het geeft geen pas dat een geest die zelfstandig oordeelen kan, zich aldus onderwerpt. Noblesse oblige, en als men Racine is, wordt men geen onderdanig deugdheld. Racine, die in zijn jeugd zelf had kunnen bemerken wie hij was, tot welk een autonomie hij in staat was, zou als menselijke verschijning slechts dan mijn volle bewondering hebben kunnen gaande maken, indien hij niet zichzelf aan Hamon, maar het, misschien aangeboren en zeker door anderen in hem aangekweekte, moralisme aan zich had onderworpen. In stede daarvan is het verzet van Racine tegen de tyrannieke zedemeesters die hem opgevoed hadden, omstreeks zijn 38ste levensjaar gaandeweg verslapt en vervolgens nagenoeg geheel verdwenen: Racine moet eigenlijk nogal zwak zijn geweest. *Phèdre* had in 1677, zooals nog nader getoond zal worden, een strekking die den jansenisten kon, en naar Racine's eigen wil ook moest behagen, die hen met de tragedie en met dezen schrijver van tragedies moest verzoenen. Het was een teeken geweest van de verslapping die zijn leefdrift begon te vertoonen, het had het aflaten bewezen van zijn jeugdverlangen om naar geest en zinnen van het leven te nemen wat het kon bieden; men kon eruit zien dat hij niet langer geestelijk zelfstandig durfde zijn. Het moralisme stond tegenover ontredderde tegenkrachten en kon de ontmantelde, niet meer verdedigde plaats bezetten.

Dat is toen gebeurd. Racine, de brillante, overmoedige, triumpheerende kunstenaar, nam zonder liefde een vrouw, die uitstekend als huismoeder was en die in een twintig-

jarig huwelijk nooit zijn stukken gelezen heeft, ja zelfs nooit heeft geweten, wat een versregel is. Zijn ideaal werd dat van Molière's *Chrysale*:

Il n'est pas bien honnête, et pour beaucoup de causes,
 Qu'une femme étudie et sache tant de choses.
 Former aux bonnes mœurs l'esprit de ses enfants,
 Faire aller son ménage, avoir l'œil sur ses gens,
 Et régler la dépense avec économie,
 Doit être son étude et sa philosophie.

Hij aanvaardde voorts de betrekking van „historiographe du Roy”, reisde als zoodanig twee maal mee in de achterhoede van de koninklijke legers, bezwaarlijk zich vasthoudende op een paard, en vervaardigde, naar verluidt, ook eenige historische geschriften; maar deze zijn later verloren gegaan en kunnen dus helaas niet tot eventueele rechtvaardiging van zijn ommekeer aangehaald worden. Racine bleef een vriend van Boileau, die altijd betrekkelijk streng van moraal was geweest; hij werd een vriend en beschermeling van den koning, die ook van zijn kant zijn leven „beteren” wilde en zich tenslotte aan de strakke leiding van mevrouw de Maintenon zou overgeven. Door haar toedoen schreef hij nog twee treurspelen, welke naar de factuur op zijn vroegere gelijken, maar zich van deze onderscheiden door een positief vrome tendentie: *Esther*, dat van 1689, en *Athalie*, dat van 1691 is. Voor het overige leidde Racine tot het einde, dat is tot zijn 59ste jaar, het leven van een gezeten burger, met smaak gekleed, erudiet, eigenaar van vele boeken, van een karos, van een ruime en rijk gemeubelde woning, houder van schuldvorderingen op den Staat, bekleeder van een aantal ambten, als secretaris van den koning, drager van den titel „gentilhomme ordinaire”, vader van vijf dochters, van wie er twee in een klooster gingen, één nog bij zijn leven trouwde, en van twee zoons, welke beide — ofschoon één ervan later nog iets geschreven heeft — in hoofdzaak brave burgers zijn geweest als hij. Racine, kortom, zat aan alle kanten vast: zoowel aan de banden van het gezin als aan die van de machten en instellingen zijner eeuw. Hij was welwillend, rustig, zorgzaam, beleefd tegen een ieder, gehoorzaam aan den koning, opziend tot God, getrouw aan al zijn verplichtingen — maar hij was onherroepelijk middelmatig geworden.

Heeft men het recht op dien toon en in die bewoordingen over Racine den Tweede te spreken? De zaak is dat zijn nieuwe levensstaat, behalve dat hij op zichzelf reeds in ieder geval geen geestdrift kan inspireeren, aanleiding voor hem is geworden tot uit-

JEAN RACINE

latingen en gedragingen die men weinig navolgenswaardig mag noemen. Racine schijnt een waren afschuw te hebben opgevat voor zijn vroegere bezigheden en voor het milieu waar ze hem hadden binnengevoerd. Eén inderdaad gruwelijk feit maakt dit tot zekere hoogte begrijpelijk. Hij is in 1679, dus twee jaar na zijn breuk met de kunst, door een juffrouw Voisin, een gifmengster die zich voor het gerecht te verantwoorden had, ervan beschuldigd, elf jaar tevoren zijn minnares Du Parc uit jaloezie vergiftigd en zich eenige van haar eigendommen toegeëigend te hebben. Er bestaat geen enkele grond om aan dit publieke-vrouwenpraatje geloof te hechten, en de oorzaak van den laster zal wel liggen in gebleken onwil van Racine om zijn vriendin Du Parc met het mensch Voisin te laten omgaan: die soort gevallen zijn nooit en nergens zeldzaam, in zulk een wereld. Intusschen, het heeft erom gespannen. Er werd aan geloofd. Er werd op zijn minst bij de justitie of ten hove getwijfeld. Althans, men maakte orders gereed om „le sieur Racine” te arresteren. Het schijnt dat hij erin geslaagd is, zich te disculpeeren, en de orders zijn in elk geval niet uitgevoerd. Maar Racine had het, zooals de Franschen het noemen, „erg warm” gehad. En men begrijpt zijn gedachte: nooit weer zulk een omgang!

Wat men minder gereedelijk begrijpt, is het volgende. In 1698, vernemende dat zijn vroegere minnares Champmeslé op haar sterfbed ligt, schrijft Racine aan zijn zoon, hoe „bedroevend” hij het vindt, dat „cette pauvre malheureuse” ondanks haar hachelijken toestand weigert, van het tooneel af te zien. En twee maanden later meent hij „eer-

Racine op gevorderden leeftijd, geteekend door zijn zoon Jean-Baptiste op den omslag van een uitgaaf van Horatius

herstel" schuldig te zijn aan de nagedachtenis van „la Champmeslé", daar deze, „zeer berouwwol over haar vroegere leven, maar vooral zeer bedroefd dat ze sterven moest, het leven heeft verlaten." Dat „vroegere leven" had de bekeerde zondaar anders zelf met haar gedeeld, en hij had het toentertijd nogal aangenaam gevonden. Haar nu „een ongelukkige stakker" te noemen (te weten: ongelukkig wegens haar wangedrag) is minstens misplaatst, en even misplaatst is de snerpende geestigheid over haar angst voor den dood.

Racine was ten eenenmale in de macht van de jansenisten teruggevallen en zijn omgang met mevrouw de Maintenon, hoezeer deze dan ook als gehoorzame vrouw des konings jezuïetisch gezind was, zal hun invloed niet hebben weerstreefd: moreel was zij zeker even gestreng als de volgelingen van bisschop Jansen. Haar schrijft hij dat God zich van zijn tante bediend heeft om hem te „redden" uit de „égarement" en de „misères" waarin hij vijftien jaar lang geleefd heeft; door haar aangemoedigd brengt hij bezoeken aan Nicole en „le grand Arnauld", om hun vergiffenis te verkrijgen. Vergiffenis dat men een groot schrijver geweest is en met andere kunstenaars geleefd heeft! De bijeenkomst met Arnauld eindigde met een wederzijdsche omhelzing, waarbij beiden op de knieën lagen. . . .

Verzen schrijven beschouwde hij voortaan als een hoogst bedenkelijke bezigheid, die zijn zoons niet anders dan op slechte wegen kon leiden. „Ik kan u niet genoeg aanraden," leest men in een brief van 1693 aan Jean-Baptiste Racine, „u niet over te geven aan de verleiding om verzen te maken; ze zouden er slechts toe kunnen dienen, uw geest van ernstigen arbeid af te houden", en later: „Ik heb er erg verdriet van dat ge zooveel geeft om al die beuzelarijen". En Jean-Baptiste mag niet naar de comédie! Het zou hem „onteerden, zoo niet in de oogen van de menschen, dan toch voor God." Dat schrijft, in 1695, de man die zelf zoo druk voor het tooneel gewerkt heeft en er al zijn roem, zijn gansche positie aan verschuldigd is.

Niet minder pijnlijk is de vleierij waaraan hij zich schuldig maakt tegenover den koning. „Gelukkig degenen," zegt hij, „die de eer hebben, dezen grooten vorst te naderen, den meest wijzen en meest volmaakten van alle menschen." De koning vond het zelf te veel. Hij betuigde, ingenomen te zijn met Racine's woorden, maar: „ik zou u nog meer prijzen, als gij mij minder geprezen hadt." Het mag de wijs van dien tijd zijn geweest, Racine heeft ze dan toch te nadrukkelijk gezongen.

De zaak was dat zijn aard hem noopte, al te gereedelijk te zwichten voor zijn omgeving. Eerst waren het de jansenisten die zijn wezen deukten en verbogen, nu is het het, uiterlijk steeds vromer wordende, personeel dat zich rondom den koning beweegt: de lieden van

JEAN RACINE

het hof, de devote mevrouw de Maintenon, haar gezellinnen, leerlingen, enz. Bij de opvoering van *Esther* toonden de Dames van Saint-Cyr haar ontevredenheid over zoo iets wufts als het medespelen van leerlingen dier school in een tooneelstuk, door erbij te zitten „les yeux baissés et occupées à dire leur chapelet,” als om tegelijk haar grenzeloze afkeuring en haar wellevende ingetogenheid te kennen te geven — waarbij dan het manuaal met den rozenkrans waarschijnlijk bedoelde, Beëlzebub uit te bannen. Welk een milieu, voor een vorst van den geest. . . .

Ik heb het in den aanvang gezegd: deze biographie bevredigt niet. Men heeft te doen met een man die zich eerst onderscheidde door zelfstandigheid van oordeel en optreden, en vervolgens door onderdanigheid. Het is waar, ook in zijn onderdanige periode heeft hij zich, naar het schijnt, twee maal flink gedragen (als het geen naïeveteit geweest is): hij heeft, ondanks de vijandigheid die er aan het hof tegenover de jansenisten heerschte, doen blijken dat hij hun trouw bleef; en later heeft hij, op verzoek van mevrouw de Maintenon (die hem er intusschen misschien heeft laten inloopen), een geschrift opgesteld, waarin middelen aan de hand gedaan werden om de ellende van het volk te verlichten. Kon het volk van zulk een koning ellendig zijn? Het scheen gewaagd, dit voorop te stellen en het heeft den koning niet weinig mishaagd. Maar men krijgt den sterken indruk dat Racine slechts bij hooge uitzondering tot iets gewaagds in staat was, gelijk hij ook slechts tijdelijk, en met eenigen, op onzekerheid wijzenden, overmoed, in zijn eerste periode een vrij man was geweest. Racine is wankel. Altijd sterk aan ontroeringen onderhevig, daarbij altijd actief, was hij dit laatste niet altijd op dezelfde wijze. Soms was hij het met schokken, op het eerste gezicht, bij eerste ingeving — op cholerische wijze kortom. Zóó, toen hij kunstenaar was. En op andere tijden was hij actief op nadenkende, langzame wijze, actief in tweede instantie, rustig-gepassioneerd, met andere woorden. Dat moet zijn gewone, zij het ook niet uitzonderinglooze, wijze van zijn geweest zijn, in den tijd dat hij als gezeten burger woonde in de rue Visconti en van daaruit in de dichtbij gevestigde Académie française zijn plechtstatige redevoeringen ging houden. Een karakter dat wankelde tusschen het cholerische en het gepassioneerde, en waarin dit laatste de overhand heeft gehouden. . . .¹

Het rustig-gepassioneerde, wel te verstaan, want de leeringen van Port-Royal, die levenslang beteekenis voor hem hebben gehad, gaven rust. Voor zijn onafhankelijk oordeel hebben ze niet dan intermitterend ruimte gelaten; zoo ook is zijn kunstenaarschap slechts intermitterend geweest. Al heeft dit kunstenaarschap dan ook lang genoeg bestaan om hem in staat te stellen, negen treurspelen van den eersten rang te scheppen;

JOHANNES TIELROOY

al is bovendien een eerlijk leven als vader en burger natuurlijk zeer prijzenswaardig op zichzelf; al doet zijn ware vroomheid niet onweldadig en zijn vereering voor den koning niet geheel onbegrijpelijk aan — toch mogen wij betreuren dat hij niet altijd een denker en een kunstenaar is geweest. Nauwkeurigheid, strakheid van voelen en handelen: ze zijn goed, maar het principe ervan was ook in de kunst te vinden, en hij hééft ze tijdelijk in de kunst gevonden, toen zijn groote geest hem nog alleen beheerschte. Hoe jammer dat zijn karakterzwakte hem ertoe verleidde, weer naar de wereld van het moralisten-dom af te dalen! Welk een schouwspel zou het geweest zijn, indien een man met deze gaven tot het einde zijner dagen zelfstandig van geest, krachtig van gemoed, strevend als maker was gebleven! De critieklooze gelooverij van zijn tijd zou een — zij het, wegens de gevaren, nog behoedzaam — bestrijder in hem hebben gevonden, zooals Spinoza, Molière en zooveel anderen er de bestrijders van waren. De zeden aan het hof zou hij hebben versmaad en ze zouden een tegenwicht hebben gekregen in zijn eigen gedrag, dat vol waardigheid en zoo noodig stoïcisme zou zijn geweest. En ook de kunst, die nooit rijk genoeg is, zou er wel bij zijn gevaren. Zij zou verrijkt zijn in de mate waarin zij het later is geworden door een Goethe, die wèl tot het eind heeft gewerkt.

In stede daarvan, na de breuk, een nauwelijks meer produceerend hoveling, een huisvader, een gedwee bezoeker van de kerk. . . .

(*Wordt vervolgd*)

¹ Men zal hebben bemerkt dat ik de begrippen en de termen van Heymans gebruik.